

Значення антитерористичної мотивації у протидії тероризму

Пономаренко А. Ю.¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.06.2024	Право	323.28

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12794570>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Статтю присвячено дослідженню питань антитерористичної мотивації, як засобу протидії тероризму. Наголошено на актуальності терористичної загрози в світі. Констатовано, що в умовах агресії рф проти України, застосування нею засобів і методів терористичної діяльності питання формування антитерористичної мотивації у населення нашої країни є вкрай важливими.

Проведено аналіз міжнародно-правових актів у сфері протидії тероризму – контртерористичних стратегій ООН, ЄС, за результатами якого виокремлено їх ідеологічно-мотиваційну складову, як один з основних елементів сучасних стратегій боротьби з тероризмом.

На підставі праць попередників і світового досвіду розкрито значення мотиваційної складової для життєдіяльності суспільства, надано характеристику процесу мотивації до антитерористичної діяльності та її визначення, як цілеспрямованого процесу формування в особи, групи осіб, суспільства антитерористичних мотивів. Розглянуто особливості антитерористичної мотивації з позиції мотивації державних органів й силових структур та мотивації громадянського суспільства.

Зроблено висновок, що її значення полягає в тому, що вона сприяє: захисту людей та суспільства, протистоянню терористичній ідеології, підтримці жертв тероризму та мінімізації його наслідків, створенню безпечнішого світу. Наголошено на доцільності подальших наукових досліджень питань сучасних засобів формування антитерористичної мотивації, нормативно-правового регулювання цієї діяльності, змісту державної політики у цій сфері.

Ключові слова: мотив, мотивація, тероризм, протидія тероризму антитерористична мотивація.

The importance of anti-terrorist motivation in the fight against terrorism

Abstract. The article is devoted to the study of issues of anti-terrorist motivation as a means of countering terrorism. The urgency of the terrorist threat in the world is emphasized. It was established that in the conditions of aggression of the Russian Federation against Ukraine, its use of means and methods of terrorist activities, the issue of forming anti-terrorist motivation among the population of our country is extremely important.

¹ кандидат педагогічних наук

An analysis of international legal acts in the field of combating terrorism - counter-terrorist strategies of the UN and the EU was carried out, as a result of which their ideological and motivational component was singled out, as one of the main elements of modern strategies for combating terrorism.

Based on the works of predecessors and world experience, the importance of the motivational component for the life of society is revealed, the process of motivation for anti-terrorist activity is characterized and its definition is given as a purposeful process of forming anti-terrorist motives in individuals, groups of individuals, and society. Features of anti-terrorist motivation from the standpoint of motivation of state bodies and power structures and motivation of civil society are considered.

It was concluded that its importance lies in the fact that it contributes to: protecting people and society, opposing terrorist ideology, supporting victims of terrorism and minimizing its consequences, creating a safer world. Emphasis is placed on the expediency of further scientific research on the issues of modern means of forming anti-terrorist motivation, regulatory and legal regulation of this activity, and the content of state policy in this area.

Key words: motive, motivation, terrorism, counter-terrorism, anti-terrorist motivation.

Вступ

У сучасному глобалізованому світі проблема тероризму не лише зберігає актуальність, а, навпаки, з часом загострюється, набуваючи характеру однієї з найсуттєвіших загроз національній та міжнародній безпеці. При цьому, антитерористичні операції стають якщо не буденністю, то, принаймні, достатньо поширеним явищем. Під час таких операцій не лише штатні співробітники – суб'єкти боротьби з тероризмом, а й добровольці, волонтери та громадянське суспільство стикаються з реальною загрозою життю і здоров'ю, високим ступенем нервово-психологічної напруженості. Успішність перебігу цих операцій та мінімізація їх негативних наслідків перебувають у прямій залежності від рівня підготовленості всіх учасників до дій в екстремальних умовах.

Найбільш наглядно це можна простежити на досвіді терористичної агресії РФ проти України. Коли на початку 2022 року більшість населення нашої країни, внаслідок обстрілів цивільних об'єктів, масових вбивства мирних жителів, застосування ракетних ударів і заборонених засобів й способів ведення війни, залякування населення та світової спільноти, перебувало у стані психологічного шоку і не повного розуміння як побороти цей стан та що робити далі.

Антитерористична мотивація відіграє важливу роль у протидії тероризму, стимулюючи дії та рішення, спрямовані на запобігання, попередження та протидію терористичним актам. Враховуючи поточну ситуацію в Україні - повномасштабне вторгнення РФ, використання нею тероризму як засобу впливу на суспільство, протидія терористичній діяльності, розробка сучасних засобів підвищення її ефективності набувають надзвичайної актуальності.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед найбільш відомих зарубіжних дослідників тероризму, слід назвати К. Добсона, Р. Пейна, С. Хоффмана, В. Дженкінса, М. Креншо, С. Сігеллера, П. Уїлкінсона, Й. Александера, У. Лакера, Ф. Арчагу, Дж. Поуста та ін.

Серед українських вчених, слід відмітити праці В. Ф. Антипенка, М. Г. Гуцало, В. П. Ємельянова, Ю. А. Іванова, В. О. Коршунова, С. С. Кудінова, С. О. Кузніченка, В. В. Крутова, В. П. Ліпкана, Б. Л. Леонова, І. М. Рижова та ін.

У свою чергу вивчення проблеми мотивації має давню історію. Її початок поклали ще великі стародавні мислителі – Аристотель, Геракліт, Демокрит, Лукрецій, Платон, Сократ, аналізуючи причини активності людини. У їх вченнях обґрунтовується об'єктивно-причинний підхід до пояснення природи мотивації.

Мотиваційна складова в діяльності спеціальних і правоохоронних органів, поведінці населення, як засіб протидії незаконній діяльності розглядалася в працях Л. Лузана, А.Петренка, І. Костенка, С. Сакалова, О. Пономарьова, О. Степаненко, Т. Кулик, І.Ковальчук, Ю. Коваленка та ін.

Однак, у роботах вказаних вчених питання антитерористичної мотивації та її значення у протидії тероризму досліджені недостатньо та не розкривають дану проблематику у повному обсязі.

Метою статті є розкриття змісту та значення антитерористичної мотивації у протидії тероризму.

Аналіз розмаїття визначень тероризму дозволяє дійти висновку, що одними з головних його сутнісних ознак є ідеологія та мотивація до терористичної діяльності [7]. Тобто у такому випадку, в основі протидії тероризму повинна бути світоглядно ціннісна парадигма, яка спрямована на формування протилежної – антитерористичної мотивації.

Декларації ООН щодо заходів боротьби проти міжнародного тероризму, затвердженою Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 49/60, «Заходи боротьби проти міжнародного тероризму», від 9 грудня 1994 року: «Злочинні акти, спрямовані чи розраховані на створення обстановки терору серед широкого загалу, групи осіб або окремих осіб у політичних цілях за жодних умов не можуть бути виправдані, якими б не були їхні мотиви (політичного, філософського, ідеологічного, расового, етнічного, релігійного чи будь-якого іншого характеру), які можуть наводитися як їхнє виправдання» [3]. Соціально-психологічний зміст тероризму полягає у спричиненні формування в людей за рахунок виведення їх із зони комфорту таких психічних станів, як страх, фрустрація, стрес та неадекватна поведінка [10].

Переважає більшість сучасних стратегій боротьби з тероризмом наголошуючи на необхідності профілактики тероризму вказують на необхідність викоренення мотивів тероризму. Зокрема, Стратегія боротьби з тероризмом («United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism» – CONTEST), характеризуючи такий напрям протидії тероризму, як «запобігання» (prevent), вона виходить з того, що він полягає у стримуванні радикалізації суспільства за допомогою широкої інформаційної та комунікаційної роботи. Концепція запобігання тероризму має на меті втримати людей, активно співчуваючих терористам, від здійснення терактів, а також викоринити глибинні мотиви тероризму [12].

Нова Контртерористична стратегія ЄС на 2023-2027 роки визначає, що у майбутньому важливу у роль у протидії тероризму повинно-відігравати державно-приватне партнерство з організаціями приватного сектору. Таке співробітництво може гарантувати, що новітні технологічні розробки не будуть доступні для терористів, також більш тісний зв'язок між цивільним суспільством і державними органами забезпечить, щоб узгодженні зусилля у боротьбі з тероризмом відображали потреби і погляди усіх верств населення, тим самим збільшуючи вірогідність їх більш широкого прийняття та використання [6].

На нашу думку досягнення такого результату є можливим за умови формування єдиних світоглядних цінностей та мотивів.

За висновками фахівців, до десяти найбільш затребуваних і ефективних у найближчому майбутньому навичок (універсальних компетентностей) звіт Future of Jobs Report 2023 слід віднести: аналітичне мислення; креативне мислення; стійкість та гнучкість; адаптивність до змін; мотивація і самосвідомість; цікавість та навчання впродовж життя; надійність та увага до деталей; активне слухання; лідерство та соціальний вплив; технологічна грамотність [4].

Мотив (від фр. *motif*, від середньовічної латини *motivus*, від лат. *motus* – прикметник минулого часу дієслова *movēre* – рухати(ся)) – є внутрішньою рушійною силою, що спонукає людину до дії [9].

Під мотивацією у психології розуміється сукупність факторів, що організують і направляють поведінку людини. Це процес детермінації поведінки, діяльності, яка може бути обумовлена внутрішніми (психічними, фізіологічними) і зовнішніми (професійними, соціальними, економічними, екологічними) подразниками. Мотиваційні процеси відносяться до регулятивних компонентів психічного функціонування, які надають йому внутрішню, суб'єктивну забарвлення. Ці процеси пов'язані з формуванням і реалізацією мотивів (устремління, дії по реалізації потреби або усвідомленого внутрішнього спонукання до активності) і володіють спонукальними функціями [1].

У сучасній науці виокремлюється підхід, пов'язаний із створенням мотиваційної типології тероризму. Так, мотивами терористів здебільшого є релігійно-націоналістичні переконання, які у своїй основі базуються на протистоянні певних інтересів. Криза влади, наявність корупції, ігнорування законів породжують непрямі спонукальні мотиви, які можуть призвести до протесту населення у формі терористичних актів [7].

Мотиви є внутрішніми спонуканнями до певних дій, на основі яких формується мотивація залежно від інтелектуальних й індивідуально-психологічних особливостей людини та під впливом чинників, які активізують, регулюють і спрямовують поведінку на досягнення певних цілей [3].

Актуалізовані мотиви до здійснення терористичних актів спонукають терористів досягати злочинних суспільно негативних цілей. Такі мотиви формуються у свідомості терористів під впливом зовнішнього середовища, яке детермінує певні поведінкові конструкти зорієнтовані на самоствердження, самопрезентацію, виживання тощо [11].

У свою чергу однією з важливих передумов успішної діяльності фахівців є формування в них нових та розвиток наявних професійних мотивів, оскільки останні не тільки регулюють поведінку, а й спонукають до оптимальних дій, навіть в екстремальних умовах [12].

Необхідний рівень підготовленості може досягатися лише за умови наявності у громадянського суспільства антитерористичної мотивації. Формування та розвиток якої має відбуватися на системній довготривалій основі, що зумовлює необхідність розбудови державної безпекової політики у цій сфері, зокрема й у стратегічному вимірі. При цьому слід виходити із пріоритетності забезпечення чіткої узгодженості й координованості дій всіх елементів державного механізму та розвитку державно-приватного партнерства.

В. Ліпкан, характеризуючи визначення протидії тероризму вказує, що це діяльність органів державної влади та органів самоврядування з:

- 1) попередження тероризму, зокрема з виявлення і подальшого усунення причин і умов, що сприяють здійсненню терористичних актів (профілактика тероризму);
- 2) виявлення, попередження, припинення, розкриття і розслідування терористичного акту (боротьба з тероризмом);
- 3) мінімізації і (або) ліквідації наслідків проявів тероризму» [8].

Відповідно, антитерористична мотивація – це мотивація не сприйняття терористичних цілей та методів, а також співпраці з державними та правоохоронними органами, з метою попередження терористичних актів, мінімізації наслідків та їх розслідуванні. Вона є результатом цілеспрямованої діяльності державних та недержавних інституцій суспільства.

Мета процесу мотивації [4] до антитерористичній діяльності має полягати в:

- підсиленні впливу чинників, що позитивно впливають на ставлення до протидії тероризму, та мінімізації впливу його пропаганди (зокрема щодо радикального вирішення соціальних проблем);
- сприянні утворенню та актуалізації необхідних мотивів – протидії тероризму, як діяльності з нейтралізації загроз національній безпеці України, міста, співгромадян, рідних;
- задоволенні основних соціальних потреб – забезпечення особистої безпеки, безпеки своїх близьких, колег, майна тощо.

Враховуючи викладене, антитерористичну мотивацію можна розглянути з двох ключових аспектів:

1. Мотивація державних органів та силових структур:

- захист громадян: забезпечення безпеки та добробуту громадян є одним з найважливіших завдань держави. Антитерористична мотивація спонукає державні органи та силові структури до вжиття активних заходів для запобігання терористичним актам та захисту людей від шкоди.
- підтримка правопорядку: тероризм є серйозною загрозою для правопорядку та стабільності в суспільстві. Антитерористична мотивація сприяє жорсткому та неухильному дотриманню закону, розслідуванню терористичних актів та притягненню винних до відповідальності.
- захист національних інтересів: тероризм може завдати значної шкоди економіці, інфраструктурі та репутації країни. Антитерористична мотивація стимулює державні органи до вжиття заходів для захисту національних інтересів та недопущення терористичних актів, які можуть мати негативні наслідки для країни.

2. Мотивація громадянського суспільства:

–підвищення обізнаності: Інформування населення про тероризм, його небезпеку та способи протидії є важливим фактором у запобіганні терористичним актам. Антитерористична мотивація спонукає громадянські організації та активістів до проведення просвітницької роботи та підвищення рівня обізнаності людей про тероризм.

- співпраця з державними органами: громадяни можуть відігравати важливу роль у протидії тероризму, надаючи інформацію про підозрілу діяльність, співпрацюючи з правоохоронними органами та беручи участь у програмах з запобігання тероризму. Антитерористична мотивація стимулює активну позицію громадян та їх готовність до співпраці з державними органами.
- створення атмосфери нетерпимості до тероризму: Важливо, щоб у суспільстві панувала атмосфера нетерпимості до тероризму та його ідей. Антитерористична мотивація спонукає людей до публічного осуду тероризму, відмови від підтримки терористичних груп та пропаганди їхніх ідей.

Висновки

Антитерористична мотивація є багатограним явищем, яке відіграє важливу роль у протидії тероризму. Її розвиток та підтримка сприяють більш ефективній боротьбі з тероризмом та створенню безпечнішого світу.

Під антитерористичною мотивацією слід розуміти цілеспрямований процес формування в особи, групи осіб, суспільства антитерористичних мотивів – мотивів не сприйняття ідеології тероризму та протидії йому. Вона є рушійною силою, яка стимулює дії та рішення, спрямовані на запобігання, попередження та протидію терористичним актам, а її значення полягає в наступному:

1. Захисті людей та суспільства (запобігання терористичним актам, зменшення шкоди від тероризму, підтримка правопорядку та стабільності)

2. Протистоянні терористичній ідеології (розвінчання тероризму, зменшення підтримки тероризму, створення атмосфери нетерпимості до тероризму)

3. Підтримці жертв тероризму та мінімізації його наслідків (справедливість розслідування та покарання, пам'ять по жертв тероризму; підтримка та солідарність)

4. Створення безпечнішого світу (запобігання поширенню міжнародному тероризму, захист національних інтересів, підвищення рівня безпеки).

Подальших наукових досліджень потребують питання сучасних засобів формування антитерористичної мотивації, нормативно-правового регулювання цієї діяльності та змісту державної політики у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Бодров В.А. Психологія професійної придатності : навчальний посібник. М. : Наукова думка, 2001. 511 с.
2. Вероятность влияния межнациональных конфликтов на психолого-политическую стабильности в Санкт-Петербурге: научный отчет / И.С.Бурикова и др.; под ред. проф. А.И.Юрьева. СПб, 2004.
3. Декларація ООН щодо заходів боротьби проти міжнародного тероризму, затвердженою Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 49/60, «Заходи боротьби проти міжнародного тероризму», від 9 грудня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_371#Text (дата звернення 06.06.2024)
4. Звіт Future of Jobs Report 2023. «Майбутнє робочих місць 2023». URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/> (дата звернення 06.06.2024).
5. Іванова Н.Г. Мотиваційна складова підготовки фахівців у ВНЗ // Нові технології навчання: зб. наук. праць / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України. Київ; Вінниця 2008. Спец. випуск №55. Ч. 1. С.227-230.
6. Контртерористична стратегія ЄС на 2023-2027. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a9ad67#_To c121816434 (дата звернення 06.06.2024).
7. Кудінов С.С. Правова політика з формування антитерористичної компетентності в Україні : моногр. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 268 с.
8. Ліпкан В.А. Тероризм і національна безпека України [Текст] / В. Ліпкан. К. : Знання, 2000. 182 с.
9. Поняття «Мотив». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2> (дата звернення 06.06.2024).
10. Протокол, що доповнює Конвенцію про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден (Пекін, 10 вересня 2010 р.).
11. Психологічне забезпечення професійної діяльності фахівців сектору безпеки : навч. посіб. / Н.Г. Іванова, О.І. Фармагей, О.О. Паливода та ін. Київ : Нац. акад. СБУ, 2019. 244 с.
12. United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism – CONTEST, 2011. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97995/strategy-contest.pdf. (дата звернення 06.06.2024).